

T.C. DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

0907 - BY - 86 - 008 - 013

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

III

Hz. M Ū S Ā

(Çocukluk ve Gençlik Çağı)

— I —

Doç. Dr. Abdullah AYDEMİR

Mûsâ ismi, dinler tarihi kitaplarında geniş yer işgal eder. Semâvî (İlâhî) dört büyük kitabın ilki olan Tevrat Mûsâ'ya verilmiş, İsâ'ya kadar gönderilen Dâvûd dışındaki bütün peygamberler onun dinini yayma ve tatbikle görevlendirilmişlerdir. Kur'ân-ı Kerîm'in 34 suresinde 136 yerde adı geçer. Bu aynı zamanda onun adına bir rekordur. Kur'ân'da adı geçen peygamberlerden ikinci sırayı alan Hz. İbrahim'in ismi, bu sayının ancak yarısına yaklaşır. Bir başka ifadeyle, Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Mûsâ ve kavmine ayrılan yer, birkaç cüz tutar.

Hz. Mûsâ'nın hayatında ve peygamberlik döneminde işaret taşı sayılabilecek olaylar özetle şöyledir: Doğumu ve suya bırakılması, Mısır'dan kaçışı, Medyen yöresinde geçen yıllar, Mısır'a dönüş, sihirbazlarla yapılan karşılaşma, Firavun ve ordusunun mahvı, Tih sahrası ve sonu gelmez çileler, Allah'ı görme isteği, kavminin buzağıya tapma arzusu, Bakara kıssası, Mûsâ ve Hızır, Mûsâ ve Karun...

Dini ve hayatına giren olaylarla kendisini takip eden peygamberlerin önderi, hatta babası diyebileceğimiz Hz. Mûsâ'yı etraflı ve detaylı bir şekilde incelemeye değer bulduk.

Hz. Mûsâ ile ilgili bilgilerin kaynağı Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Peygamber'in hadisleri ve israiliyyat adıyla anılan eskilerin haberleridir. Akıl ve dine aykırı düşen haberlere yeri geldikçe işaret edilecek ve bunların varsa Kitâb-ı Mukaddes'teki yerlerine atıflar yapılacaktır.

Hz. Mûsâ'nın babası 'Imrân'dır (Mûsâ İbn 'Imran=Imrân oğlu Mûsâ). 'Imrân, Hz. İbrahim'in beşinci batında torunudur. Bu, Hz. Mûsâ'nın altıncı dedesinin Hz. İbrahim olması demektir. Kur'ân Hz. Mûsâ'yı «ihlâsa erdirilmiş» biri olarak takdim eder ve onun adının anılmasını gerekli görür.

«Kitap'ta Mûsâ'yı da an. Çünkü o, ihlâsa erdirilmişti. Rasûl bir peygamberdi»⁽¹⁾

1 — Hz. Mûsâ'nın Doğumu

Mısır'a hakim olan krallar dünyada eşi az bulunur zalimlerden idi. Ortak adları Firavun olan bu zalimler, Mısır'daki yabancıları, azınlık durumunda olanları çok ağır işlere koşarlar; bazan bir vehim, bazan bir rüya, bazan bir dedikodu, bazan da hiçbir sebep olmadan onları asar keserler, akla gelmedik işkenceleri revâ görürlerdi.⁽²⁾

Rivâyete göre İsrail Oğulları, Hz. İbrahim'in soyundan geleceği söylenen bir kurtarıcı bekleyişi ile yıllarca avundular. Bu kurtarıcı Firavun'un zulmüne son verecek ve zalim, onun eliyle mahvolup gidecekti. Bundan güç ve cesaret alıyorlar, yapılan zulüm ve işkencelere göğüs geriyorlardı. Bu, onların hayat mücadelesinde en kuvvetli destekleri idi. Bunu kimsenin duymasını istemiyorlar ve hele yabancıları aslâ aktarmıyorlardı. Ama her nasılsa Firavun'un adamları bunu haber alıp kendisine yetiştirmişlerdi. Yapılan üst seviyedeki bir toplantıda İsrail Oğullarından dünyaya gelecek her çocuğun öldürülmesine karar verildi. Bu kararlar «kurtarıcı» kişinin yok edilmesi plânlanmış oluyordu. Ama bilmiyorlardı ki «tedbir takdiri bozamaz»⁽³⁾

Süddî'nin nakline göre Firavun rüyâsında, Beytü'l-Makdis (Kudüs)'ten kopup gelen ve Mısır'ın tüm evleriyle yerli halkı (kıptiler) yakıp kül ettiği halde İsrail Oğullarına zarar vermeyen bir ateş gördü. Uyandıktan sonra günlerce bunun tesirinden kurtulamadı ve bir hayli endişelendi. Rüyasını, yorum için kâhin ve sihirbazlara anlattı. Aldığı cevâp korkunçtu: «İsrail Oğullarından bir oğlan çocuğu doğacak ve onun eliyle tüm Mısır halkı mahvolacak.»

Bu cevâbı alan Firavun, İsrail Oğullarından doğacak erkek çocukların anında öldürülmesi, kızlara dokunulmaması emrini verdi.⁽⁴⁾ Bu iş için geniş yetkilerle donatılmış ebeler ve diğer görevliler belirlendi. Bunlar tek tek hamile kadınlara uğrayıp doğum günlerini tahmin ve tesbit ediyorlar, doğan erkekleri derhal öldürüyorlardı.⁽⁵⁾

(1) Meryem, 19/52.

(2) Kasas sûresi, 28/4.

(3) İbn Kesir, el-Bidâye, Riyâd 1966, I, 238.

(4) Kasas sûresi, 28/5, 6.

(5) Ehl-i Kitap çevreleri İsrail Oğullarının öldürülmesini başka sebeplere bağlıyorlarsa da bu «yanlış» bir iddiâdır (el-Bidâye, I, 238).

Binlerce, belki onbinlerce masum kanının akıtılmasına sebep olan bu plân başarıya ulaşamadı. Devletine, ordusuna ve saltanatına mağrur Firavun -ileride görüleceği üzere- cellâtlara rağmen ölümden kurtulan biri eliyle zulmü içinde boğulup gitti.

İsrail Oğulları Mısır'da her türlü ağır işi görmeye memur ve mecbur bir kesim olmanın yanı sıra, memleketteki ekonomik hayatın da temel taşı sayılırlardı. Doğan çocukların devâmlı öldürülmeleri bir çok işin aksaması vebazı sahalarda üretimin düşmesi sonucunu doğurdu. Bu aynı zamanda bir neslin yok olmaya doğru gitmesi demektir. Yerli halkın ısrarlı şikâyetleri sonucu Firavun, doğan erkeklerin bir yıl öldürülmemelerini, diğer yıl öldürülmemelerini emretti. Söylentiye göre Hz. Mûsâ'nın yardımcısı ve can yoldaşı Hârûn böyle bir yılda yaşama şansına kavuşmuştur.

Mûsâ'nın doğumu erkek çocukların öldürüldüğü yıla rastlamıştı. Oğluna hamile olan anne korku ve tasesından ne yapacağını bilmez bir vaziyette günlerini sayıyordu.⁽⁶⁾ Derken doğum gerçekleşti ve Allah bu acılı ve korkudan yüreği ağzına gelen anneye son derece sevimli⁽⁷⁾, nurtopu gibi bir oğlan lutfetti. «Ya oğlan olursa!» diyerek sararıp solan anne şimdi ne yapsın? Yavrusunu nasıl saklasın? Kime emânet etsin?

Yüce Allah garibin yardımına yetişti; «Onu emzir; çocuğundan dola- yı sana bir tehlike gelirse denize bırakıver; boğulmasından korkma! Ay- rılığından kederlenme; Çünkü biz onu yine sana döndüreceğiz. Hem onu peygamberlerden biri de yapacağız, diye vahyettik»⁽⁸⁾

(6) Hz. Mûsâ'ya hamile olan annesinin fizyonomisinde, hamile olduğunu belli edecek en küçük bir değişiklik olmadığı rivayet edilirse de (Tef. İ. Kesir, V. 265) bu doğru değildir. İzâhı son derece güç bir durumdur.

(7) Taha sûresi, 20/39.

(8) Kasas sûresi, 28/7. Âyette geçen vahiy, peygamberlere has olan vahiy değil, ilham, irşad anlamındadır.

İmam Ebu'l-Hasen el-Eş'arî (v. 324/936) ve bazı zahirilerle hadisçiler, buna muhalefet ederek Kur'an'da zikri geçen Hz. Meryem ve Hz. Mûsâ'nın anası gibi bazı salih kadınların peygamberliğini ileri sürmüşlerdir. Onlara göre bu ve benzeri âyetlerdeki vahiy sözü ilham ve irşad değil, gerçek vahiy demektir. En kuvvetli delilleri, yukarıda meâlî verilen âyetle (Kasas, 28/7), yine Hz. Mûsâ'nın anasına yapılan vahiyden bakseden Taha sûresinin 38. âyeti ve di- ğerleri meyanında zayıf da olsa Havariler (Mâide, 5/111) ve meleklere (Enfâ, 8/12) vahyi dile getiren âyetlerdir.

Hz. Mûsâ'nın annesine yapılan ilham ve vahyin benzeri durumlar Kur'an-ı Kerim'de vardır. Meselâ Yüce Allah balarısına : «Dağlardan, ağaçlardan ve in-

Yüce Allah'ın bu tür ilhamına mazhar olan anne kısmen endişeden kurtuldu, denebilir. Ama tamamen değil. Endişeler ve tasalar yumuşanın bir anda uçup gitmesi mümkün mü? Elbette hayır.

Müfessirlerin nakline göre, bir ebe Mûsâ'nın annesinin çok samimi arkadaşı idi. Doğum sorumluluğunu tehlikelere rağmen üstlenmişti. Başına ne gelirse göğüslemeye razı idi. Mûsâ'nın yanından çıkarken Firavunun casuslarıyla emniyet görevlileri kendisini yakaladılar. Evin tehlikeyi farkedene kızı: «Anacığım, zaptiyeler kapıda!» diyerek çığlık attı ve hemen çocuğu sarıp sarmalayıp yanmakta olan fırına atıverdi. Zaptiyeler evi didik didik arayıp gittiler. Zaptiyeler gidince anne kızına çocuğun nerede olduğunu sordu. O; «bilmiyorum» dedi. Bir müddet sonra fırından gelen ağlama sesinden çocuğun yeri öğrenildi. Gördüler ki Allah onun için fırını serin ve güzel bir yere çevirmiş⁽⁹⁾

Allah'ın ilham ve irşadı üzerine annesi bir sandık (tâbût) yaparak Mûsâ'yı içine koydu ve denize bıraktı. Söylentiye göre denize bıraktığı sandık bir yanından ipele bağlanmış ve kenara tutturulmuştu. Uzun süre geceleri ve ıssız zamanlarda gider oğlunun ihtiyaçlarını görürdü. Bir seferinde her nasılsa ipi kenara tutturmayı unuttu. Tabiatıyla sular sandığı yavaş yavaş sürükleyip götürdü.

Sandık sularda yüze yüze Firavunun yalısına (şato?) vardı. Sandığı suda gören Firavunun hizmetindeki cariyeler onu sudan çıkardılar; fakat

---

sanların yaptığı çardaklardan kovanlar edin; sonra meyve ve çiçeklerin herbirinden ye de Rabbinin (bal yapımında öğrettiği ve) kolaylıklar gösterdiği yayım yollarına git, diye vahyetti» (Nahl sûresi, 16/68) âyeti bunun açık delilidir. Hz. Mûsâ'nın anasının karşılaştığı duruma enbiya nübüvveti denmezse de evliyâ kerameti denebilir (Elmalılı, V, 3719.). Anlaşılan bu ilham Mûsâ doğduktan sonra olmuş ve belki birkaç ay annesince emzirilmiştir (Geniş bilgi için bk. Es-Sâbûnî, el-Bidâye fi Usulî'd-Dîn, Ankara 1979, s. 53, nşr. ve trc. B. Topaloğlu; İbn Kutluboğa, Şerhu'l-Mûsâyere, Bulak 1317, s. 197; Harpûti, Tenkîhu'l-Kelâm, Dersaadet, 1330, s. 281 v.d.; Ahmed Naim, Tecrid-i Sarih, Ank. 1972, IX 150; Krş., İbn Hazm, el-Fasl, Beyrut, 1395, V. 17-19).

Es'arî dışında kalan Ehl-i Sünnet bilginleri çoğunlukla erkek olmayı peygamberlik şartlarından sayma konusunda ittifak etmişler ve görüşlerini bazı âyet (Nahl sûresi, 16/43; Enbiya sûresi, 21/7) ve hâdislere dayandırmışlardır (Geniş bilgi için bk. Dr. Osman Karadeniz, Mu'cize Problemi, İzmir - 1984, s. 3, Basılmamış Doktora Tezi.).

(9) Zâdü'l-Mesîr, VI, 202. Bu haber, Hz. İbrahim'le ilgili olan ve Kur'ân'da bahsi geçen (Enbiya sûresi, 21/58-70) ateşe atma olayından istifade edilerek uydurulmuş bir hurâfedir ve gerçekte ilgilisi yoktur.

kapağını açmaya cesâret edemediler. Firavunun hanımı «Âsiye» nin huzuruna götürdüler.

Sandık açılıp Âsiye bebeğin peygamberlik nuru ile parlayan yüzünü görünce onu pek sevi;⁽¹⁰⁾ güzelliğine hayran kaldı. Kur'ân bunu şöyle dile getiriyor: «Firavunun adamları onu buluntu olarak, aldılar. Çünkü o, sonuçta kendileri için bir düşman ve bir tasa kaynağı olacaktı. Çünkü Firavun da, Hâmân da,⁽¹¹⁾ bunların orduları da suçlu (ve zalim) insanlardı»⁽¹²⁾.

Öldürme emrine rağmen sarayında bir oğlan çocuğu gören Firavun âdeta deliye döndü; cellâtlara derhal kesilmesi için emir verdi. Âsiye huzura çıkarak yalvarıp yakardı. Yavruyu savundu ve kendisine bağışlanmasını diledi: «Benim için de, senin için de bir göz bebeği! Onu öldürme! Belki bize faydası dokunur, yahut evlât ediniriz» (dedi), (ne varki) onlar işin farkında değillerdi!⁽¹³⁾

Firavun Âsiye'nin yalvarması sonucu bebeğin hayatını bağışladı, ama hanımına: «Bu senin için bir gözbebeği olabilir, benim böyle bir şeye ihtiyacım yok!» dedi.

Rivâyetlere göre Firavun ile Âsiye'nin çocukları olmamıştı. Saray bu sâyede bir çocuğa kavuştu ve şenlendi. Allah sayısız denebilecek masum yavrunun hayatına malolan karardan sonra Mûsâ'yı saraya aldirdı ve böylece iktidar ve saltanatlarını yıkmakla görevli can düşmanlarını evlerinde elleriyle besletip büyüttü. Ve âyette ifâde edildiği gibi ne Firavun ve ne de güçlü adamları ileride olacak «işin farkında değillerdi»⁽¹⁴⁾

Beri tarafta anne yapıp tutuşuyordu. Derdini kime yanmalıydı? Elinden ne gelirdi? Yüce Allah onun halini şöyle tasvir eder: «Mûsâ'nın anası -yüreği ağzında- sabahladı. Eğer Allah'ın vadine inananlardan olması için kalbine sabır ve sükun ile râbîta vermeseydik az daha onu (saraya alınan çocuğun kendi evlâdı olduğunu) mutlak açığa vuracaktı. Mûsâ'nın ablasına: Onu izle! Dedi. O da uzaktan gözetledi. Berikiler işin farkında değillerdi.»⁽¹⁵⁾

(10) Taha sûresi, 20/39.

(11) Bu zat Firavunun veziridir.

(12) Kasas sûresi,28/8.

(13) Aynı sûre, 28/9.

(14) Kasas sûresi,28/9.

(15) Kasas sûresi, 28/10-11.

Firavun hariç bütün görenlerin candan sevdiği, kanlarının kayna-
dığı bu sevimli ve güzel bebek saraylı olduktan sonra hiç bir süt annenin
memesini almadı, ağzına bir damla koymadı. Saray halkı seferber oldu,
fakat nâfile. Küçük misâfirin derdine derman bulamadılar. Hayret ve şaş-
kınlık içinde başvurmadık çare bırakmadılar. Neticede görevli kadınlar,
sütünü emecek birini bulmak ümidi ile yavruyu cadde cadde, sokak so-
kak dolaştırmaya başladılar. Bebek Mûsâ'nın yabancı bir kadının sütü-
le beslenmesi mümkün değildi. Çünkü Yüce Allah: «Biz ona sütanalar (ın
sütünü emmeyi) haram etmiştik» âyetinde⁽¹⁶⁾ belirttiği şekilde buna izin
vermemiştir.

Pencereleri ve cadde kenarlarını dolduran kalabalık içinden bir genç
kız: «Sizin için onun bakımını deruhte edecek ve kendisine iyi bakacak
bir âile buluvereyim mi?» dedi.⁽¹⁷⁾ Bu, Mûsânın ablası idi. «Bu suretle
onu anasına iâde eyledik ki gözü aydın olsun da hüzünlenmesin ve bilsin
ki Allah'ın va'di şüphesiz haktır ve lâkin çokları bilmezler.»⁽¹⁸⁾

Çocuğu gezdirmekte olanlar ve Firavunun adamları hemen Mûsâ'
nın kızkardeşini şüphelenerek yakaladılar ve: «Sen bulacağın âilenin ço-
cuk için iyi olacağını nereden biliyorsun; onları tanıyor musun?» diye-
rek etrafını sardılar. Ancak o: «Ben çocuk için iyi, şefkatli olur, demek-
le, onların hükümdar çocuğu için süt analığı yaparak menfaat temin
etmek istediklerini ifade ettim», diyerek kendini sovundu. Bunun üze-
rine onu bıraktılar. Kız annesine giderek vaziyeti anlattı. Anne derhal
saraya koştu, bebeğini kucağına aldı. Çocuk hemen annesinin sütünü
emmeye başladı. Müjdeciler Âsiye'ye sevindirici haberi yetiştirip; «ço-
cuğa süt anne bulduk!» dediler. Firavun'un eşi Âsiye, kadınla çocuğu ya-
nına çağırtdı; çocuğun emdiğini görünce: «Sen benim yanımda kalarak
çocuğu emzir; çünkü ben onu sevdiğim kadar hiç bir şeyi sevmedim»
dedi. Mûsâ'nın annesi teklife müsbet cevap veremedi ve: «Ben evimi,
çoluk-çocuğumu bırakamıyorum; arzu edersen çocuğu bana teslim et;
ben onu evime götürür, yanımda alıkoyar ve kendisine iyilikte kusur
etmem» dedi.

Mûsâ'nın annesi bu noktada Yüce Allah'ın vadini hatırlayarak Âsi-
ye'nin isteğine biraz sertçe cevap verdi. Çünkü o, Yüce Rabbin vadini

(16) Aynı sûre, 28/12.

(17) Aynı sûre, 28/12.

(18) Aynı sûre, 28/13.

yerine getireceğini çok iyi biliyordu. Arzusuna nail oldu ve oğlunu alarak evine döndü.

Yüce Allah Mûsâ'yı çok güzel bir surette yetiştirdi. Hüküm ve emirlerini yerine getirmesi için onu korudu. O zaman İsrail Oğulları şehrin bir kenarında toplanarak, kendilerini zulüm ve hakerete karşı korumaya çalışıyorlardı. Mûsâ biraz büyüyüp kendi başına hareket edebilecek çağa geldikten sonra Firavunun hanımı: «Oğlum geliyor; hepimiz onu saygı ve hediyelerle karşılayın; ben daha sonra adamlarımı göndererek, herbirinizin sunduğu hediye'nin ne olduğunu tesbit ettireceğim» dedi. Mûsâ öz annesinin evinden çıkıp Firavunun zevcesi Âsiye'nin yanına varıncaya kadar hürmet ve hediyelerle karşılandı. Âsiye de onu saygı ile huzuruna kabul etti ve gördüğü manzaradan dolayı sevindi. Mûsâ'nın tavır ve hareketi kendisinde güzel bir tesir bıraktı.⁽¹⁹⁾

2 — Mûsâ'nın Elinden Çıkan Kaza

Sarayda büyük bir dikkat ve titizlikle büyütülen Mûsâ kral âilesine mensup olmanın serbestliği içinde arada bir çarşı pazarı gezer ve etrafa göz gezdirirdi. Kimliğini bilenler ona müstesna bir saygı duyarlardı. Bu saygı benzerlerinde olduğu gibi zoraki değil, içten ve gönüldendi. Allah'ın lutfu idi.⁽²⁰⁾ Yüzünde her zaman bir güzellik ve nur, hareketlerinde daimî bir asalet dikkati çekiyordu.

Böyle bir gezinti esnasında beklenmedik bir şey oldu: «Mûsâ yiğitlik çağına varıp olgunlaşınca Biz ona hikmet ve ilim verdik... Mûsâ, halkın habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. Burada iki kişinin birbirleriyle kavga ettiklerini gördü. Bunların biri kendi taraftarlarından,⁽²¹⁾ diğeri düşmanlardandı. Kendi taraftarı olan (kavgacı) düşman (ın) a karşı ondan yardım diledi. Mûsâ (düşmana) bir yumruk vurup öldürdü»⁽²²⁾

Mûsâ'nın o kişiyi öldürmeye hiçte niyeti yoktu. Ama oldu bir kerre. O, devamlı ve serkeş davranan kıptilere mensup bu kişiyi korkutmayı ve kavgayı ayırmayı plânlamıştı. Bir yumrukta ölüvereceğini nereden bilebilirdi. Mûsâ: «Bu şeytan işlerindedir.⁽²³⁾ O, gerçekten şaşırtıcı, apaçık

(19) Mûsâ'ya yapıldığı söylenen tâbût, tabutun denize atılması, sarayda cereyan eden olaylar ve Âsiye'ye nisbet edilen hediye'li karşılamalar v.s. gibi konulardaki ayrıntılı haberlerin ekseriyeti israiliyattan ibârettir.

(20) Tâhâ sûresi, 20/39.

(21) İsrail Oğullarından.

(22) Kasas sûresi, 28/14-15.

(23) Bu âyette geçen «şeytan işi» ifadesinin Mısırlının işlediği bir suça ait olduğu söylenmiştir. Bk. Ö. R. Doğrul, Tanrı Buyruğu, II, 611, not. 1.

bir düşmandır. Rabbim! Ben ciddenden kendime yazık ettim. Beni koru, yarlıga!...» diye dua edip yalvardı.⁽²⁴⁾ Suçlulara arka çıkmayacağına dair Allah'a söz verdi.⁽²⁵⁾

Mûsâ korku içinde olup bitenleri ve gelişmeleri takip için şehirde dolaşmaya başladı. Bir şahıs Firavununun sarayına vararak, İsrail Oğullarından birinin bir Mısırlıyı öldürdüğünü haber verdi. Firavunun çevresindekiler: «Kimliği ne olursa olsun bu İsraili, halkımıza tecavüz ederek bizi alçalttı; onların bu tür davranışlarına izin vermeyelim» dediler. Firavun: «Katili arayıp bulunuz; onun Mısırlıyı öldürdüğünü kimse görmüş mü? Delil ve tanık olmadan hüküm vermemiz doğru değildir.» dedi ve yakalama emrini verdi. Araştırmalar derhal başladı. Araştırmalar sürerken Mûsâ sabahın erken saatında yardım edeyim derken elini kana buladığı İsrailinin bu sefer başka bir Mısırlı (kıptî) ile dövüşmekte olduğunu gördü. İsraili Mûsâ'dan yine yardım istedi. O zaten dün olup bitenlerden pişmandı. Fakat bu manzara karşısında öfke ile ona: «Sen belliki azgının tekisin!» dedi.⁽²⁶⁾ Dün bir, bugün iki. Yine aynı adam bir başkasıyla kavgada. Problemlili biri olduğu anlaşılıyor. Mûsâ buna son derece öfkelenmişti. Ama yine de İsrailiye yardım için ileri atılınca, o, Mûsâ'nın kendini öldüreceğini sanarak: «(Ey) Mûsâ! Dün birini öldürdüğün gibi, benide mi öldüreceksin. Sen yeryüzünde ara bulmak, barıştırmak değil, ille de yaman bir zorba mı olmak istiyorsun?, dedi».⁽²⁷⁾

Kavga edenler ayrıldılar. Kıptî, İsrailinin; «dün bir cana kıydığın gibi, bugün de beni mi öldürmek istiyorsun» dediğini gidip kavmine haber verdi. Firavun hemen cellâtlarını çağırttı. Mûsâ büyükçe bir caddeyi takip ederek gidiyordu. Firavunun adamları onu bulacaklarından emin idiler. Bu sırada Mûsâ'nın taraftarlarından biri kestirme yoldan giderek şehrin uzak bir köşesinden çıkageldi ve Mûsâ'yı arayanlar yetişmeden önce Firavunun adamlarının niyetini ve öldürüleceğini duyurdu. Yüce Allah bunu Kur'ân'da şöyle dile getirmektedir: «Şehrin en ücra tarafından bir adam koşarak geldi (ve ey) Mûsâ! Şehrin uluları seni öldürmek için toplandılar; birbirleriyle müşâvere ediyorlar; hemen çık git! Ben senin iyiliğini isteyenlerdenim» dedi. Mûsâ korku ve telâş içinde. etrafı (gözetleyip kolaçan ederek) çıkıp gitti ve: «Yâ Rab! Beni bu zalimlerin elinden

(24) Kasas sûresi, 28/15-16.

(25) Aynı sûre, 28/17.

(26) Aynı sûre 28/18.

(27) Kasas sûresi, 28/19.

kurtar» diyerek Allah'a yalvardı. Medyen tarafına yönelince⁽²⁸⁾: «Umu-
yorum ki, Rabbim beni doğru yola iletir, dedi.»⁽²⁹⁾

Mûsâ azıksız, pabuçsuz, parasız, atsız, ekmeksiz korku içinde yola
düştü. Nereye gideceğini, ne yapacağını bilmiyordu. Şehrin banliyösünü
geride bıraktığı sırada elinde ucu demirli bir baston taşıyan atlı bir me-
leğe rastladı. Mûsâ korkusundan hemen bu heybetli yolcuya secde etti⁽³⁰⁾
Melek: Bana secde etme, fakat beni izle! dedi. Mûsâ onun peşine düştü.
Medyen tarafına doğru yöneldiler. Melek Medyen'e kadar ona rehberlik
etti.⁽³¹⁾

3 — Koyun Sulayan Kızlar

Akabe körfezinin doğu sahillerinde bulunan Medyen Şu'ayb (a.s.)'in
yaşadığı şehirdi⁽³²⁾ Şu'ayb uzun süren ömrünün son yıllarını, takattan düş-
müş bir halde evinde geçiriyor; yorucu işlere cesaret edemiyordu.

Günler alan yolculuktan sonra Mûsâ Medyen'e ulaştı ve bir kuyu
başında koyun sürülerini sulamak için uğraşan oldukça büyük bir kalaba-
lıkla karşılaştı. Kalabalığın biraz ötesinde iki kadın, sürüleriyle kuyuba-
şının tenhalaşmasını bekliyorlardı. Belli ki bunlar kalabalık sebebiyle
kuyuya yaklaşamıyorlardı. Mûsâ onlara: «Nedir bu haliniz?» (Niçin bek-
liyorsunuz?) diye sordu. Onlar: «Çobanlar koyunlarını sulayıp çekilmedik-
çe biz sürümüzü sulayamıyoruz. Babamız yaşlıdır.» (bu sebeple iş bize
düşüyor) cevabını verdiler.⁽³³⁾ Mûsâ onların bu haline acıdı ve varıp ku-
yunun ağzındaki iri taşı kaldırıverdi. Halbuki, Medyenliler güçbirliği yap-
tıkları zaman bile bu taşı zor kaldırıyorlardı. Sonra kovayı alarak kuyu-
dan su çekiverdi. Kızlar da koyunlarını çabucak sulayıp evlerine döndü-
ler. Kızlar daha önce, koyunları için ancak havuzda kalan suyu kullanır-
lardı.

(28) Medyen, Akabe körfezinin doğu sahilinde bir şehirdir. Geniş bilgi için bk.
İslâm Ansiklopedisi, »Medyen Şuayb« maddesi.

(29) Kasas sûresi, 28/20-22.

(30) Secde etti denecek kadar eğilip selâmladı (?).

(31) Tefsîru't-Taberî, XX, 53.

(32) Müfessirlerin çoğunluğu, İbn Ebî Hatim'in 'Utbe İbn el-Münzir yoluyla ve za-
yıf bir senedle Hz. Peygamberden rivâyet ettiği bir habere dayanarak aşa-
ğıda gelecek olan iki kızın babasının Şu'ayb olduğunu söylemişlerdir' (Zâdü'l-
Mesîr, VI, 216). Müfessir İbn Kesîr, konuyla ilgili haberlerin doğruluğunu
kabul etmemiş ve bunun Şu'ayb olmadığını savunmuştur. Ona göre bu kişi
muhtemelen Tevrat'da adı geçen (Çıkış, 3/1) Şu'ayb'in kardeşi Yesrûn (Yet-
ron) veya başka biridir (Tef. İ. Kesîr, V, 272-273).

(33) Kasas sûresi, 28/23.

Bu iş bitince Mûsâ bir ağacın gölgesine çekilerek: «Yâ Rab! Bana göndereceğin her hayra, her nimete muhtacım!» dedi.⁽³⁴⁾ İbn Abbas'tan nakledildiğine göre, günlerdir yol alan, aç ve bitkin olan Mûsâ'ya bu sözleri söylediği zaman biri bakmış olsaydı, açlıktan barsaklarının yeşillenmiş(?) olduğunu görebilirdi. Buna rağmen Mûsâ, Allah'tan bir lokmadan fazlasını istememiştir.

Alışılmışın aksine çabucak babalarının yanına dönen kızlar gördüklerini ve olup bitenleri anlattılar. Bu genç yabancıyı merak eden Şu'ayb (a.s.) kızlarından birini Mûsâ'ya gönderdi. «İki kadından biri utana utana ona geldi ve: Babam, sürümüzü suvardığın için mükâfat vermek üzere seni çağırıyor!» dedi. Bu davet üzerine Mûsâ Şu'ayb'ın yanına varıp başından geçenleri bir bir anlattı. O da: «Korkma, (artık) zalimler gürûhundan kurtuldun!» dedi.⁽³⁵⁾

Şu'ayb'ın kızlarından biri babasına Mûsâ'yı sürüye çoban tutmayı önerdi ve: «Ücretle istihdâm edileceklerin kuşkusuz en hayırlısı, kuvvetli ve emin olanı odur» dedi.⁽³⁶⁾ Babası, kuyunun ağzındaki taşı tek başına kaldırmış olmasından dolayı Mûsâ'nın güçlü olduğunu anlamıştı. Ama kızının «emniyetli» sözüne bir anlam verememişti. Kızına dönüp sordu: Onun emniyetli olduğunu nereden biliyorsun? Kız: Beraber yürüdüğümüz sırada onun önünden gidiyordum. Bana kötülük yapmamak için arkasından yürümemi istedi, dedi. Süddî'den gelen rivâyete göre yolda rüzgâr kızın elbisesini savurmuş ve Mûsâ kızın açılan yerlerini görmüştü. Bunun üzerine kıza: «Arkamdan gel! Eğer yanılırsam, yolu tarif edersin» dedi.⁽³⁷⁾

4 — Uzakgörüşlü Üç İnsan

İbn Mes'ud dünyanın en zeki ve uzakgörüşlü üç insanını şöyle sıralamıştır: 1) Pazarda köle diye satılan Hz. Yusuf'u aldıktan sonra evine varıp hanımına: «Ona güzel bak! Belki bize faydası dokunur veya evlat ediniriz» diyen⁽³⁸⁾ kişi; 2) Koyunlarını sulayıveren Mûsâ için babasına: «Babacığım, onu (koyunlarımıza) ücretle (çoban) tut. Çünkü ücretle istihdam edileceklerin en hayırlısı, kuvvetli ve emin olanı odur» diyen⁽³⁹⁾

(34) Kasas sûresi, 28/24. Âyete verilen değişik anlamlar için bk. Elmalılı, V. 3725.

(35) Aynı Sûre, 28/25.

(36) Aynı sûre, 28/26.

(37) El-Bidâye, I, 224. Bu haber tümüyle İsrailiyattır (Tef. İ. Kesir, IV, 510).

(38) Yusuf sûresi 12/21.

(39) Kasas sûresi 28/26.

Şu'ayb'ın kızı (ki bu kız daha sonra Mûsâ'nın hanımı olmuştur); 3) Vefatından sonra yerine Hz. Ömer'in halife olmasını vasiyet eden Hz. Ebu Bekir'dir.⁽⁴⁰⁾

5 — Yeni Yuva ve Çobanlık

Kızının teklifini Şu'ayb (a.s.) Mûsâ'ya ilettili: «(Ey Mûsâ!) Bana sekiz yıl hizmet şartıyla bu iki kızım dan birini sana nikâhlamak istiyorum. Şayet, (hizmetinde) on yılı tamamlarsan, o da kendinden (senin kereminden) olur. Sana güçlük çek tirmek de istemem. İnşallah beni doğru dü rüst insanlardan bulursun» dedi. Mûsâ: «Bu seninle benim aramda bir taahhüt olsun. Bu iki müddetten hangisini tamamlarsam tamamlayayım; bana haksızlık yapılmasın, Yüce Allah bu dediklerimize şahid olsun!» Diye rek teklifi müsbet cevapladı.⁽⁴¹⁾

Mûsâ, kendisini babasının huzuruna çıkaran kızla evlenmiştir. Rivâyetlere göre bu evlenme şöyle cereyan etmiştir: Şu'ayb (a.s.) kızlarından birine: Bana bir asâ (sopa, değnek) getir, dedi. Kız da ona bir asâ getirdi. Bu asâ ona vaktiyle insan şekline girmiş bir melek tarafından hediye edilmişti. Babası kızına: Bunu yerine koy; başkasını getir, deyince, kız onu yerine koyarak başka birini getirdiği halde, aynı asâyı getirmiş olduğu görüldü. Babası, yine bunu yerine koyarak başka bir asâ getirmesini emretti. Kız asâyı alarak eski yerine koydu. Başka bir asâ almak üzere elini uzattığı zaman asânın değişmemiş olduğu görüldü. Babası kızını birkaç defa çevirdiyse de, gelen asâ aynı kalıyordu. Bunun üzerine Şu'ayb (a.s.) çaresiz asâyı Mûsâya vererek koyunlarını otlatmaya gönderdi. Bu, Mûsâ'nın çobanlık asâsı oldu. Aradan bir müddet geçince Şu'ayb (a.s.) bunun bir «emânet» olduğunu düşünerek verdiği ne pişman oldu ve geri almak maksadıyla Mûsâ'nın peşinden kırlara çıktı. Mûsâ'yı arayıp bularak asâyı istediye de, Mûsâ: «Bu benimdir» diyerek vermedi. Bunun üzerine ilk rastlayacak kişiyi hakem yapmak suretiyle meseleyi halletmeye karar verdiler. Bu sırada insan görünümünde bir melek yanlarına geldi. Onlar meseleyi anlatarak hakemlik etmesini rica ettikleri zaman melek: asâyı yere koyunuz, onu kim yerden kaldırabilirse onun olur, dedi. Şu'ayb (a.s.) asâyı yerden kaldırmak için uğraştıysa da yapamadı. Mûsâ ise eliy le alarak kolayca kaldırdı. Bunun üzerine yaşlı Şu'ayb, asâyı Mûsâ'ya bır

(40) El-Bidâye, I, 244.

(41) Kasas sûresi, 28/27-28.

raktı. Mûsâ da bu asâ ile on yıl çobanlık yaptı.⁽⁴²⁾ Mûsâ, asâ getiren bu kızla evlenmiştir.

6 — Çobanlık Yılları

Olayların detay ve teferruatını öğrenmeye aşırı derecede düşkün kişiler -hiçte lüzum yokken- Mûsâ'nın çobanlığının kaç yıl sürdüğünü merak edip araştırmışlardır. Kesin bir sonuca ulaşılması imkânsız denecek kadar güç olan bu konu lüzumsuzca uzatılmış, meşgale vesilesi yapılmış ve konu genelde Hz. Peygamber ve sahabenin ileri gelenlerine sorularak açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

İbn Abbas'tan nakle göre Hz. Peygamber, Cebrail'e: «Mûsâ, tayin edilen bu iki müddetten hangisini yerine getirdi?» diye sormuş, o da: «En uzun müddet (on yıl) yaşlı zatın hizmetinde bulunmak suretiyle anlaşmayı, en mükemmel tarzda yerine getirdi» karşılığını vermiştir.⁽⁴³⁾

Buhârî'nin Sahîh'indeki bir rivâyete göre⁽⁴⁴⁾ İbn Abbas'a, Hz. Mûsâ'nın iki müddetten (8 yıl mı, 10 yıl mı?) hangisi kadar çobanlık yaptığı sorulduğunda: «En uzun ve en mükemmel olanı kadar (10 yıl)» karşılığını vermiş ve: «Peygamber olan kişi sözünün eridir» demiştir.

Saîd İbn Cübeyr, hacca gitmek üzere yol hazırlığı yaparken, yahudilerden biri yanına gelmiş ve: «Ben seni bilgi arayan, meraklı ve araştırmacı biri olarak tanıyorum; bana Mûsâ'nın çobanlıkta, iki müddetten hangisini tamamlamış olduğunu söyler misin? demiş, Saîd İbn Cübeyr ona: «Ben konuyu tam bilmiyorum; fakat şu anda arap kavminin bilginlerinden İbn Abbas'ın yanına gidiyorum, ondan sorar öğrenirim» diye karşılık vermiştir. Mekke'ye varınca, yahudinin sorusunu İbn Abbas'a açmış, o da kendisine yukarıdaki cevabı vermiştir. Saîd Irak'a dönünce yahudiyi arayıp bulmuş ve İbn Abbas'ın cevabını iletince, yahudi: «Doğru söylemiş, Allah'ın Mûsâ'ya indirdiği ve hükmettiği (iş) bu idi» demiştir.⁽⁴⁵⁾

İbn Mâce'nin Sünen'i (II, 817, No. 2444) ve diğer bazı eserlerde⁽⁴⁶⁾

(42) Taberî, Tarih, I, 2 (1/2), İst. 1965, s. 562-63, trc. Z. K. Ugan - A. Temir; el-Beğavî, Meâlimü't-Tenzil, Hind, 1269, V. 142.

(43) Taberî, Tarih, I, 2 (1/2), s. 563.

(44) Şehâdât, bâb. 28. Konu ile ilgili diğer rivâyetler için bk. es-Süyûtî, ed-Dürru'l-Mensûr, Mısır. 1306, V. 126.

(45) Taberî, Tarih, I, 2 (1/2), s. 564.

(46) El-Bezzâr, İbn Münzir, İ. Ebî Hatim, Teberânî, İbn Merdûye (ed- Dürru'l-Mensur, V. 126).

yer alan bir habere göre de Hz. Peygamber, Hz. Mûsâ'nın 8 veya 10 yıl, karın tokluğuna ve iffeti pahasına hizmet verdiğini ifâde buyurmuştur.

Haberlerin sıhhati üzerine yapılan araştırmalar, bunlara fazlaca itimadın caiz olmadığı noktasında düğümlemektedir.⁽⁴⁷⁾

7 — Akli-Karalı Sürü

Hz. Mûsâ'nın çobanlık yılları sona erip Medyen'den ayrılacağına yakın günlerde hanımına: «Babana söyle de bize geçineceğimiz kadar koyun versin» dedi. Şu'ayb (a.s.)'in sürüsü son derece güzel, siyah cins koyunlardan müteşekkildi. O da: «Gelecek yıl (çobanlığın onuncu senesi) erkek ve dişi ne kadar alaca kuzu (aklı-karalı) doğarsa hepsi sizin olsun» diyerek onların pek de memnun olmayacakları bir cevap verdi. Zira her yıl koskoca sürü içinde ancak bir kaç tane alaca kuzu doğardı.

Yüce Allah Hz. Mûsâ'ya, asâsını koyunların suvarıldığı yere dikmesini vahyetti. Mûsâ vahyin gereğini yerine getirdi; sonra da, koyunların asânın içinde bulunduğu sudan içmelerini sağladı. O yıl bütün koyunlar ikiz doğurdu ve bütün kuzular alaca olarak doğdu. Vaziyeti gören Şu'ayb, sonucu Allah'ın takdiri olarak karşıladı ve hepsini de Mûsâ'ya teslim etti.⁽⁴⁸⁾

Bazı eserlerde bu konudaki rivayetler oldukça detaylıdır ve haberlerden bazısı da Hz. Peygambere nisbet edilmiştir. Fakat dikkatli bilginler haberlerin Hz. Peygambere ait olduğunu kabul etmemişlerdir. Onlara göre haberler «mevkuf»tur ve muhtemelen Ehl-i Kitap adıyla anılan yahudî ve hıristiyan çevrelerden duyulup aktarılmıştır.⁽⁴⁹⁾

8 — Medyenden Ayrılış ve Dağdaki Ateş

Uzun süren dostluk, arkadaşlık ve ahbablıktan sonra Medyen'den ve Şuayb'den ayrılma zamanı gelmişti. Medyen'de geçen yıllar Hz. Mûsâ'nın ruh ve bedeninde önemli değişimler meydana getirmişti. On yıl koyunlarla kırlarda, bayırlarda dolaşmış; yer ve gökyüzünü doya doya seyretmiş; Firavunların zulmünde inleyen insanlardan, Mısır'ın atmosferinden ayrı kalmıştı. Ruhî gıdasını da damadı olma şerefine erdiği peygamber

(47) İbn Mace, II, 817; Tef. İ. Kesir, V, 274 v.d.; el-Bidâye, I, 245-46.

(48) Salebi, Arais, s. 157; Tefsiru't-Taberi, XX, 69.

(49) Razi, M. Ğayb, XXIV, 247; Tef. İ. Kesir, V, 277; el-Bidâye, I, 245-46.

Şu'ayb (a.s.)'dan almıştı. İstikbaldeki oldukça ızdıraplı, yorucu ve çetin işlere hazır gibiydi.

Medyen'deki işini bitirince mütevazî veda merasiminden sonra ailesi ile yola düştü. Nereye gidiyordu? Mısır'a diyenler olmuştur. Fakat, «Yâ Rab! Ben vaktiyle onlardan birisini öldürmüştüm. Korkarım beni hemen öldürürler» demesine bakılırsa⁽⁵⁰⁾ Mısır'a gitmiyordu. Bazıları yolculuğun hedefini Kudüs olarak göstermişlerdi ki bu daha doğru görünmektedir.⁽⁵¹⁾

Zan ve tahminlerle istikametini bulmaya ve ilerlemeye çalışıyordu. Oldukça sıkıntılı anlar geçiriyorlardı. Muhtemelen mevsim kıştı. Derken yolu şaşırды, gece geldi çattı. Aksi bir tesâdüf bu anda hanımını da doğum sancıları tuttu. Zifiri karanlık, soğuk ve karlı-buzlu gecede çakmağını çaktı, ateş almadı. Bir daha, bir daha... Yine sonuç yok. Böyle çaresizlikler içinde kıvrılırken uzakta bir ateş parladı. İşte tam o an, «Durun! dedi. Ben bir ateş gördüm; belki size ondan haber yahut o ateşten bir eksi (korlu parça) getiririm de ısınırsınız!». Oraya varınca, Mukaddes Vâdî'nin sağ yanındaki ağaç cihetinden: «Ey Mûsâ! Şüphesiz ben âlemlerin Rabbi olan Allahım» diyen bir ses geldi...⁽⁵²⁾

9 — İki Harika: Yed-i Beyzâ ve Asâ

Soğuktan titreyen âilesini korumak için ateş almaya giden Hz. Mûsâ sevdiklerini ısıtabildi mi, ısıtamadı mı? Bunu bilemiyoruz. Kanaat odur ki Yüce Allah böyle birini ve âilesini perişan bırakmamıştır. Hz. Mûsâ ateş almak veya tutuşmuş bir odun bulabilmek için gittiği yerden, kavmini ve kendisine inananları yüzyıllar boyu ısıtacak bir ateşle geldi: Vahiy ateşi, Tevhîd nuru.

Ateş almaya gittiği vadinin sağ yanından gelen sesle peygamberlik lutfuna erdi. Âlemlerin Rabbi olan Allah Mûsâ'ya: «Değneğini at!» emrini verdi. Demek ki böyle bir makamda bulunan kişinin bir şeye dayanması, şu veya bu işle meşgul olması yakışmaz. Değneğini elinden bırakan Hz. Mûsâ onu sanki çevik bir yılanmış gibi hareket eder gördü; hemen arkasını dönerek kaçtı ve geriye bakmadı. Korktu. Kendisine: «Ey Mûsâ! Dön gel, korkma; şüphesiz güven içinde olanlardansın» denildi.

(50) Kasas sûresi, 28/33.

(51) Elmalı, V, 3728.

(52) Kasas sûresi, 28/29-30.

«Zira peygamberler benim huzurumda korkmazlar...».⁽⁵³⁾ Yani ben şimdi sana peygamberlik veriyorum. Peygamber gönderilmek üzere vahiy ve talimat alıyorsun; böyle vahiy geldiği sırada korkmak peygamberlere yaraşmaz.

Bir de: «Elini koynuna sok, lekесiz, bembeyaz çıksın. Korkudan açılan kollarını kendine doğru çek! Bu ikisi Firavunun adamlarına karşı Rabbinin iki delilidir» denildi.⁽⁵⁴⁾ Mûsâ: «Rabbim! Doğrusu ben onlardan (vaktiyle) bir cana kıymıştım. Beni öldürmelerinden endişe ederim. Kardeşim Harun'un dili benimkinden daha düzgündür. Onu, beni destekleyen bir yardımcı olarak gönder; zira beni yalanlamalarından korkarım» dedi.⁽⁵⁴⁾ Yüce Allah: «Seni kardeşinle destekliyeceğiz; ikinize (öyle) bir kudret vereceğiz ki, onlar size (asla) el uzatamayacaklar. Âyetlerimiz sayesinde siz de, size uyanları da üstün geleceksiniz» diye Mûsâ'yı teselli etti (Kasas suresi, 28/35).

«Asâ» ve «Yed-i Beyzâ» (nurlu el) mucizeleri ve ayrıca kardeşi Harun'la desteklenen Hz. Mûsâ bundan sonra adım adım başarıya doğru yürüdü ve neticede küfür ve zulmü Allah'ın yardımıyla yenilgiye uğrattı.

10 — Asâ'yı Hz. Mûsâ Nereden Bulmuştu?

Yukarıda da bir vesileyle geçtiği üzere Şu'ayb (a.s.)'a çoban olarak hizmet eden Hz. Mûsâ'ya Şu'ayb, sürü sahibi olarak güzel bir değnek, iyi bir çoban değneği vermeyi düşünmüştü. Kırdan bayırda, sahralarda, ıssız yerlerde her an sürüsü ve kendisi tehlikelere maruz olan çobanın iyi bir değneğin olması, kepenegi kadar hatta ondan daha da önemlidir. Çobanın değneği gelişi güzel bir şey olamaz. Belli ağaçlardan yapılır, enine boyuna dikkat edilir ve iyi bir bakımdan geçer.

Şu'ayb (a.s.) kızına, asâları koyduğu yerden bir tanesini alıp getirmesini emretmişti. Kızı bir asâ getirdi ama bu, emânet bir asâ idi. Onu insan kılığına girmiş bir melek bırakmıştı. Defalarca geri çevirmiş olmasına rağmen kız hep aynı asâyı getirdi. Bir başkasını almak istediye de daima aynı asâ eline geldi. Çaresiz kalan Şu'ayb onu Mûsâ'ya teslim etti. Fakat sonunda pişman oldu. Geri almak istediye de bu kez Mûsâ razı olmadı. Bir meleğin hakemliğine yapılan başvuru sonunda asâ Mûsâ'da kaldı.

(53) Naml sûresi, 27/10.

(54) Kasas sûresi, 28/32-34.

Bir başka habere göre de, çobanlık müddeti sonunda veda için gelen Mûsâ'ya Şu'ayb (a.s.), bir eve girmesini ve orada bulunan değneklerden birini seçip almasını söylemişti. Bütün peygamberlerin kullandığı asâlar nesilden nesile aktarılmış ve o anda Şu'ayb (a.s.)'ın emanetine tevdi edilmişti. Mûsâ içeri girince bir asâ sıçrayıp eline geldi. Dışarı çıkıp asâyı Şu'ayb (a.s.)'a gösterdi. Şu'ayb: «Onu bırak! Başkasını al!» dedi. Eve girip asâyı bıraktı. Ama yine aynı asâ sıçrayıp eline geldi. Defalarca denemesine rağmen asâ değişmedi. Sonunda Şu'ayb kızdı ve: «Sana başkasını al! Demiyor muyum?» diye çıkıştı. Hz. Mûsâ, bu işin elinde olmadığını ve her defasında aynı asânın sıçrayıp eline geldiğini söyleyince Şu'ayb; «Bunda bir hikmet olmalı» diye düşündü ve: «Peki öyleyse al bakalım!» dedi.

Mukatil'e göre, asâyı Mûsâ'ya geceleyin Medyen'e doğru giderken Cebrail vermiştir. Abdullah İbn Amr Mısır'dan Mekke'ye geldiğinde, Ka'bu'l-Ahbâr kendisinin alim bir kişi olup olmadığını denemek için ona üç soru sorulmasını istemiştir. Abdullah İbn Amr bu üç soruya doğru cevaplar vermiş ve bilgin bir kişi olduğunu isbat etmiştir ki, bu üç sorudan biri, Yüce Allah'ın yeryüzünde ilk yeşerttiği ağacın hangi ağaç olduğu ile ilgilidir. Abdullah İbn Amr bu soruyu «'avsece» (Sincan veya Mûsâ ağacı) diye cevaplamıştır ki, Hz. Mûsâ asâsını bu ağaçtan kesip yapmıştır. Ka'b cevapları dinledikten sonra Abdullah İbn 'Amr için «doğru demiş» deyip onu tasdik etmiştir.

İbn Abbas'ın anlattığına göre, Bizans İmparatoru, Muâviye'ye mektup yazıp kendisine, ana rahmi görmeden dünyaya gelip hayat bulan dört şeyin ne olduğunu sormuş. o da bunların cevaplarını İbn Abbas'a havale etmiştir. Sorular İbn Abbasca: Âdem, Havvâ, İsmail (a.s.) yerine kurban edilen koç ve yere attığı zaman yılan olan Hz. Mûsâ'nın asâsı şeklinde cevaplandırılmıştır.

Bilginlerin çoğunluğuna göre Mûsâ'nın asâsı Cennet Âs'ından (آس الجنة) olup, Mûsâ'nın boyu kadar yani on arşın uzunluğa sahipti ve onu Âdem atamız Cennet'ten yere indirmişti. Asırlar boyu insanlar onu birbirine devretti ve sonunda Şu'ayb (a.s.)'a kadar geldi. O da Hz. Mûsâ'ya verdi.

Alimler asânın ismi konusunda da ihtilâf etmişlerdir. asânın adı:

— Saîd İbn Cübeyr'e göre, Mâsâ (مأسا)

- Mukatil İbn Süleyman'a göre, Nef'a (نفة)
- İbn Hibbân'a göre Ğıyâs (غياث)
- Diğer bazı bilginlere göre de 'Uleyk (عاليق) 'dir, rengi de sarıdır.

İbn Ebî Hâtim'in, İbn Abbas'a varan senetle rivayetine göre, Allah'ın emri ile Hz. Mûsâ'nın yere bırakmasıyla asâ, daha önce yılan değilken yılan oldu. Mûsâ atınca asâdan dönme yılan önce bir ağaca varıp onu yedi, arkasından bir kayayı yuttu. Bu esnada Hz. Mûsâ, kayanın yılanın karnında, düşmekten mütevellit çıkardığı sesi işitiş kaçtı. Allah tarafından: «Ey Mûsâ! tut onu!» denildi, ama o tutamadı; tutmaya cesaret edemedi. İkinci, üçüncü defa tutması söylendiyse de yapamadı..

Vehb İbn Münebbih'e göre Hz. Mûsâ asâyı yere bıraktıktan sonra, ona şöyle bir baktı. Bakmasıyla dehşetten irkilmesi bir oldu: Muazzam ve korkunç bir yılan... Yiyip yutmak için bir şeyler arıyor. Bu esnada iri bir deve kadar olan bir kayayı hemen yutuverdi, civarda bulunan iri bir ağaca dişlerinden birini vurarak derhal devirdi; gözleri ateş saçıyordu... Bu dehşetli manzarayı gören Hz. Mûsâ korkup kaçtı. Yüce Allah ona: «Tut onu, korkma! Onu yine eski şekline çevireceğiz...» buyurdu.⁽⁵⁵⁾

—oOo—

Hız. Mûsâ'nın Firavun ve imansızlara karşı peygamberliğini isbat için mucize olarak kullandığı, Allah'ın izin ve iradesiyle yılan olan, kıvrılıp koşan, hızlı bir yılan gibi çalkanan veya yerine göre ejderha kılığına girip etrafa korku saçan bir asâsı elbette vardı. Kur'ân-ı Kerîm'de bildirilen harikalar ondan zuhur etmişti. Ama asânın eni boyu, uzunluğu, falan veya filan ağaçtan yapıldığı, Cennet'ten geldiği, asırlar boyu elden ele geçerek Hz. Mûsâ'ya ulaştığı, isimleri, karnına düşen kayanın korkunç sesler çıkardığı, azı dişi veya köpek dişlerinden biriyle bir hamlede muazzam bir ağacı devirdiği v.s. gibi şeyler hurefedir, israiliyyattır;⁽⁵⁶⁾ lüzumsuz ve manasızca abartılmış şeylerdir. Yüce Allah dilerse bir kibrit çöpünden de, en cılız bir ottan da bir yılan, bir ejderha yara-

(55) Tâhâ sûresi, 20/21. Konu ile ilgili rivayetler için bk., Tef. Taberi, XVI, 156; Salebî, el-Arâis, s. 155-156; İbnü'l-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr, V, 277 v.d.; Tef. İbn Kesîr, IV, 501.

(56) Tef. İbn Kesîr, IV, 500; Abdülaziz Çâviş, Esrâru'l-Kur'ân, I, 167-171.

tabilir. Mucizeye kaynak olan bir asânın cinsini, hangi ağaçtan yapıldığını, uzunluğunu veya Cennetten indirildiğini söylemek manasızdır; abestir.

—oOo—

11 — Asâ'nın Marifet ve Hünerleri

Rivayete göre Hz. Mûsâ'nın asâsı, iki çatallı olup, çatal kısmın alt tarafı eğri idi. Bu alt tarafta keskin iki tane dişi (budağı ?) vardı. Mûsâ, geceleyin bir yere veya çöle gittiğinde, eğer ay ışığı yoksa asânın çatal kısımları etrafı ve gözün tuttuğu yerleri bir meş'ale gibi aydınlatırlardı. Susuz kaldığında kuyuya sarkıtır, asâ da -ne kadar derin olursa olsun- kuyunun dibine ve suyun bulunduğu yere kadar uzanır, baş tarafı hemen kova gibi olur ve ihtiyacı olan suyu temin ederdi. Yiyecek bir şeye ihtiyaç hissederse asâyı yere saplar ve günlük ihtiyacını karşılardı. Şayet canı herhangi bir meyve arzu ederse, asâyı toprağa saplardı; bu esnada asâ derhal Hz. Mûsâ'nın istediği meyvenin ağacı olur, dallanır budaklanır ve hemen ânında meyvesini verirdi.

Söylentilere göre asâ badem ağacındandı. Mûsâ dilediği vakit ondan taze badem de yerdı. Sopası elinde iken kazara bir düşmanla karşılaşır, çatallı kısımları derhal iki ejderha olur, onun adına düşmanla çarpışırlardı. Hz. Mûsâ darda kaldığında, asâsını yüksek, sarp ve yalçın kayalara, geçit vermez dağlara, ormanlara vurur oda ona yol açardı.

Eğer bir nehri veya büyük bir suyu geçmesi gerekir, gemi ve kayık da olmazsa asâyı suya vurur, bu vuruşla su ikiye bölünür, güzel ve geniş bir yol meydana gelirdi.

Çatalların birinden bal yer, diğerinden süt içerdi. Bir yere giderken şayet yorulur ve yürümeye tahammülü kalmazsa asâyı biner, böylece istediği yere bir at sırtında gider gibi gider, fakat yolculuk sırasında aslâ sarsıntı ve sallantı hissetmezdi; yolunu gösterir yani kılavuz görevi yapar; düşmanlarıyla çarpışırdı. Güzel koku arzu ettiğinde, esans neşreder, Mûsâ da, beden ve elbisesine dilediği gibi sürerdi. Şayet yolda hırsız, hayırsız kimseler olursa asâ dile gelip başka bir yol takip etmesini söylerdi.

Hz. Mûsâ asâsı ile koyunlarına yaprak şilkeler; yılan çıyan gibi haşerâtı, yırtıcı hayvanları yine onunla kendisinden kovup uzaklaştırırdı.

Yürürken asâyı omuzuna alır ve ona heybesini, torbasını, yiyecek ve giyeceklerini asardı.

İbn Hıbbân'ın rivâyetine göre Şu'ayb (a.s.) kızını Mûsâ ile evlendirip koyunlarını da teslim ettikten sonra kendisine: «Sürü ile falan yoi ayırımına varınca, sol yöne git, sağa gitme! Sağ tarafta ot ve yiyecek pek boldur, fakat tehlikelidir. Zira o tarafta müthiş ve korkunç bir ejderha vardır. Seni ve koyunları parçalamasından endişe ederim» tenbihinde bulundu. Mûsâ koyunları alıp yola düştü. Yol ayırımına varınca, bütün gayretini sarfetmesine rağmen sürüyü sol yöne sevkedemedi. Koyunlar sağ tarafa akıp gittiler. O da çaresiz sonucu beklemeye razı oldu. Aradan zaman geçti; yoruldu. Uyuya kaldı. Koyunlar otlamaya devâm ediyordu. Derken ejderha gelip sürüye saldırdı. Uyumakta olan Mûsâ'nın yanına koyduğu asâ kalktı ve ejderha ile boğuşup onu öldürdü; sonra da gelip yine Mûsâ'nın yanına uzandı, Tabîî her tarafı kan içindeydi. Mûsâ uyandığı zaman ejderhayı ölü, asâyı da kanlı vaziyette buldu. Mûsâ o an anladı ki, bu asâda ciddî bir güç vardır ve asâ alelâde bir asâ değildir.

İşte bu sayılanlar Mûsâ (a.s.)'nın sahip olduğu asânın hüner ve marifetleridir ki -bir nebze yukarıda da geçtiği üzere- yere attığı zaman dört ayaklı simsiyah bir yılan olur⁽⁵⁷⁾ ve yürümeye başlardı; iki çatalı ağız olurdu; ağzında oniki dişi vardı; ayrıca bir azı dişi vardı ki, kapı gibi gıcırdar ve ondan alev fişkirirdi. Asâda mevcut budak (çomak kısım), yele si olur ve tıpkı bir ateş gibi alevlenirdi. Gözleri şimşek gibi parlar ve ondan dokunduğu her şeyi yakıp kül eden «Semûm» yeli eserdi...⁽⁵⁸⁾

Bu anlatılanlar Kur'ân'ın nassına tamamen uygundur. Zira Yüce Allah asâ için bir yerde, «Apaçık bir ejderha» (Arâf suresi, 7/1, Şuarâ suresi, 26/32); bir yerde, «çevik bir yılan» (Neml suresi, 27/10; Kasas suresi, 28/31); diğer bir yerde de «koşan bir yılan» (Tâhâ suresi, 20/20) buyurmuştur.⁽⁵⁹⁾

—oOo—

(57) Bir başka yerde sarı yılan olduğu söylenmişti.

(58) İnsanın iliklerine işleyen yakıcı ve zehirleyici yel. Bkz. Hicr sûresi, 15/27; Tûr sûresi, 52/27; Vakı'a sûresi, 56/42.

(59) Sa'lebi, el-Arâis, s. 156-157.

Hız. Mûsâ'nın, ihtiyaç ânında mucize olarak Allah'ın izni ile yılan olan ve Firavun ve imansız adamlarını, imana getirmeyi amaçlayan bir asâsı vardı. Ama onu böyle tasvir etmek, akıl almaz şekilde destanlaştırmak hiç kimsenin hakkı değildir. Kur'ân ve sahih haberlerde bu tasvirlerin hiçbirine yer yoktur. Ciddî bilginler bu tür masallara kesinlikle itibar etmemişlerdir. Bunlar hurafe ve israiliyyattır.⁽⁶⁰⁾ El-Arâis müellifi Sa'lebî'nin: «Bu anlatılanlar Kur'ân'ın nassına tamamen uygundur» demesinin de hiçbir ilmî ve mantikî haklılığı yoktur (s. 157).

—oOo—

12 — «Ayakkabılarını Çıkar»

Âilesini ısıtmak için Tûr'a ateş almaya giden Hız. Mûsâ'ya Yüce Allah: «Ey Mûsâ! Haberin olsun (sana hitap eden) Benim; Ben, Rabbin. Hemen pabuçlarını çıkar! Çünkü sen kutsal vadî Tuvâ'dasın» buyurmuştu.⁽⁶¹⁾

Acaba Yüce Mevlâ Mûsâ'ya niçin «ayakkabılarını çıkar» emrini vermiştir? Bunun sebebi ne olabilir? Bazı haberler bu sorulara cevaplar getirmiştir:

- a. (murdar) ölmüş eşek derisindendi;
- b. Tabaklanmamış deridendi;
- c. Pislilik bulaşmıştı;
- d. Öküz derisindendi.⁽⁶²⁾

Rivâyetlerden biri Hız. Peygambere nisbet edilmiştir. Tirmizî'nin Sünen'inde yer alan habere göre Efendimiz: «Cenâb-ı Hak'la konuştuğu zaman Mûsâ'nın yünden mamul bir elbise, bir cübbe, bir başlık ve bir de pantolonu vardı; ayakkabıları da ölmüş eşek derisindendi» buyurmuştur.⁽⁶³⁾ Tirmizî'ye göre hadis «ğarîb» dir. Ravilerden Humeyd İbn Ali E'rac de «münkeru'l- hadîs» bir kişidir. Aynı hadisi Müstedrek sahibi

(60) Tef. İbn Kesîr, IV, 500. Rivâyetler için bkz. Tef. Taberî, XVI, 156; Sa'lebî, Arâis, s. 156-157; İbnü'l-Cevzî, M. Tenzîl, IV, 215-216; Kurtubî, el-Cami'u li Ahkâmi'l-Kur'ân, XI, 171 v.d.

(61) Tâhâ sûresi, 20/12.

(62) Tef. Taberî, XVI, 144; Sa'lebî, el-Arâis, s. 158; Begâvî, M. Tenzîl, IV, 215; Kurtubî, el-Cami'u li Ahkâmi'l-Kur'ân, XI, 172; Tabersî, Mecme'u'l-Beyân, IV, 5.

(63) K. Libâs, bâb. 10 (Tuhfetü'l-Ahvezî, V, 410).

Hakim tahrir etmiş ve hadisin, Buhârî'nin şartına uygun ve sahîh olduğunu söylemişse de yanılmış ve ravîleri birbirine karıştırmıştır. (64)

Celâleddîn es-Süyûtî de aynı ravî ve aynı hadîse ve hadîsin sonuna eklenen ziyadeye dikkat çekmiş ve bunun sahîh olmadığını ifade etmiştir (65)

İbn Cerîr et-Taberî'nin konu ile ilgili «mükemmel» denemek kadar güzel bir tevcih ve tevili vardır. Ona göre Allah Mûsâ'ya pabuçlarını çıkarma emri vermiştir. Fakat biz bunun sebebini kavrayamayız; merkep derisinden olduğu için mi, necaset bulaştığından mı? Bilemeyiz. Kur'ân'da buna dair bir şey yoktur. Sözüne itimat edilen bilginlerden de buna dair bize bir şey ulaşmış değil. Bu konuda İbn Mes'ud'dan gelen ve Hz. Peygambere atfedilen hadisin de isnadında «nazar» vardır. (66)

Bazı hallerde baş açık ve yalınayak olmak hürmet ve tazim ifadesidir. Bir görüşe göre Yüce Allah Hz. Mûsâ'ya, ayakları mukaddes vadinin bereketine temas etsin diye ayakkabı çıkarma emri vermiştir. (67) Bir diğer görüşe göre de Hz. Mûsâ, yılan ve çiyandan, diken ve necasetten korunmak için ayakkabı giymişti. Allah kendisine «Mukaddes Vadi» de bulunduğunu ve emniyette olduğunu bildirince artık ayakkabıya ihtiyaç kalmadı ve çıkarmakla emrolundu. (68)

Tur dağında Yüce Allah'ın vahyine mazhar olan Hz. Mûsâ hayret ve korku içindeydi ve heyecandan kalbi sanki yerinden fırlayacakmış gibi atıyordu. Âlemlerin Rabbi olan Allah onun heyecanını yatıştırmak için elindeki ne olduğunu sordu. Mûsâ: «O, benim asâmdır. Ona dayanırım. Onunla koyunlarıma yaprak silkerim...» diyerek epey uzun sayılabilecek bir cevap verdi. Bunu müteakip asânın atınca yılan olması, koynuna sokup çıkardığı elinin nur gibi parlak ve bembeyaz çıkışı gibi iki mucize ile peygamberlik için ilk adımı attı. Artık buralarda koyun kuzu ile meşgul olmaması ve kendini bekleyen büyük göreve dönmesi emredildi:

(64) Tuhfetü'l-Ahvezî, V, 410.

(65) Süyûtî, el-Leâli'l-Masnû'a, I, 163.

(66) Tef. Taberî, XVI, 144.

(67) Bu görüş, el-Hasenü'l-Basrî, Mücahid, Saîd İbn Cübeyr ve İbn Cüreyc'e aittir (Bk. İbnü'l-Cevzî, Z. Mesîr, V, 273).

(68) Tef. Taberî, XVI, 144; Tabersî, Mecme'u'l-Beyân, IV, 5.

«(Haydi) Firavuna git! Çünkü o (küfrünü tanrılık iddiasına kadar götürerek) cidden azdı (ve haddi aştı)».(69)

İşin ciddiyet ve büyüklüğünü, şaka götürmezliğini gören Hz. Mûsâ, Yüce Rabbe şöyle yalvardı:

«Ulu Allahım! göğsüme genişlik ver; işimi kolaylaştır; dilimden de (şu) düğümü çöz ki, sözümü (konuştuklarımı) güzelce anlasınlar.»(70)

Hız. Mûsâ, bu işin kolay olmadığını, yardımcısız başarılamiyacağını bildiği için Yüce Allah'tan yeni bir dilekte bulundu:

«Yâ Rab! Yakınlarımdan birini, kardeşim Hârûn'u bana vezir (olarak) ver; beni onunla destekle; onu görevimde (bana) ortak kıl...»(71)

Yüce Allah dileğini kabul etti ve: «Ey Mûsâ! İstedığın sana verildi...» buyurdu ve arkasından da: «Ben seni kendim için seçtim. Sen ve kardeşin, âyetlerimle (mucizelerimle)... Firavuna gidin. Beni anmakta gevşek davranmayın! Doğrusu Firavun (iyice) azmış (ve haddi aşmıştır). Ona yumuşak söz söyleyin; belki öğüt dinler veya korkar» buyurdu.(72)

Hız. Mûsâ ve kardeşi Harûn: «Ey Rabbimiz, onun bize kötülük etmesinden veya azgınlığının (iyice) artmasından korkarız!» diyerek muhtemel endişelerini dile detirdiler.(73)

Yüce Allah onları şöyle teselli etti: «Korkmayın, Ben sizinle beraberim; görür ve işitirim...».(74)

13 — «Onlardan Birini Öldürmüştüm»

Ne pahasına olursa olsun Firavuna gitme ve ona gerçekleri anlatma emrini alan Hz. Mûsâ, hemen şunu hatırladı ve atıldı: «Rabbim, doğrusu ben (vaktiyle) onlardan bir cana kıymıştım. Beni öldürmelerinden korkarım...» dedi.(75)

Cenab-ı Hak Hz. Mûsâ'nın endişelerini şöylece silip attı: «(Arzu ettiğin gibi) seni kardeşinle destekleyeceğiz. İkinize (öyle) bir kudret vereceğiz ki, onlar size el uzatamiyacaklar. Âyetlerimiz (mucizelerimiz) sayesinde siz ve size uyanlar üstün geleceksiniz».(76)

(69) Tâhâ sûresi, 20/17-24.

(70) Tâhâ sûresi, 20/25-28.

(71) Tâhâ sûresi, 20/29-35.

(72) Tâhâ sûresi, 20/36, 41-44.

(73) Tâhâ sûresi, 20/45.

(74) Tâhâ sûresi, 20/46.

(75) Kasas sûresi, 28/33.

(76) Kasas sûresi, 28/34.

İleride görüleceği gibi gerçekten Hz. Mûsâ ve kendisine uyanlar, Allah'ın yardımını sayesinde başarıya ulaştılar. Akla durgunluk verecek işler başardılar.

14 — Mûsâ'nın Dilinde Ne Vardı?

Kur'ân-ı Kerim'in iki yerinde, Firavuna gitme ve ona gerçekleri anlatma yolunda emir alan Hz. Mûsâ'nın, kardeşi Harun'un kendisine yardımcı olması dileğine temas edilir: «...Rabbim! Âilemden kardeşim Harun'u bana vezir yap; beni onunla destekle; onu görevimde ortak kıl...»⁽⁷⁷⁾; «...Rabbim! Beni öldürmelerinden korkarım. Kardeşim Harun'un dili benimkinden daha düzgündür. Onu, beni destekleyen bir yardımcı olarak benimle gönder...»⁽⁷⁸⁾.

Yüce Allah bu dileği kabul etti ve Harun, Hz. Mûsâ'nın yardımcısı oldu. Hz. Mûsâ niçin ısrarla kardeşini yanına almak istiyordu? Bazı haberler bu soruya açıklık getirmişlerdir:

İbn Abbas, İbn Mes'ûd ve sahabenin ileri gelenlerinden nakle göre, Hz. Mûsâ, yürüyüp koşacak hale gelince ve biraz palazlanınca, annesi onu oynatıyor, raks ettiriyordu. Bir gün Âsiye onu Firavunun kucasına vererek: «Bu göz nurun ve ciğer pâreni al, sev» dedi. Firavun: «Bu çocuk benim için değil, senin için göz aydınlığıdır» karşılığını verdi... Kucasına aldığı anda, Mûsâ Firavunun sakalını tutup çekti. Bunun üzerine Firavun, «cellâtlar gelsin!» diye bağırdı. Maksadı çocuğu öldürtmektir. Âsiye hemen atılarak yalvarıp yakardı ve öldürülmesini engelledi.⁽⁷⁹⁾ Âsiye söylece idâre-i kelâm etti: «(Efendimiz) onu öldürmeyiniz; belki bize faydası dokunur veya onu oğul ediniriz; çünkü o çocuktur, ne yaptığını bilmez. Sen, Mısır halkı arasında, zinet ve süs eşyası bakımından, benden daha zengin bir kadın bulunmadığını bilirsin. Ben şimdi onun için, yakuttan mamul bir süs eşyası getireceğim; aynı anda bir de ateş kuru alıp ikisini aynı yere, yanyana koyacağım. Eğer çocuk, elini uzatıp yakutu alırsa, akıllı ve zeki biri olduğu anlaşılır, bu takdirde onu boğazlatırsın; eğer yakut ortada dururken ateş parçasını kavrarsa, çocuk olduğu ve aklının gelişmediği ortaya çıkar» dedi.

Âsiye bu iş için, bahis konusu ettiği yakutu getirdi ve bir de tas içine kor koydu. Bu sırada Cebrail (a.s.) gelerek, Mûsâ'nın eline ateş

(77) Tâhâ sûresi, 20/29-32.

(78) Kasas sûresi, 28/34.

(79) Bkz. Kasas sûresi, 28/9.

parçasını verdi. Mûsâ eline aldığı kuru derhal ağzına götürdü ve dilini yaktı.⁽⁸⁰⁾

Bu korla dili yanan Hz. Mûsâ, bunun etkisini ömür boyu üzerinden atamadı. Dilinde meydana gelen pelteklige benzer bir ârıza sebebiyle iyi konuşamazdı. Onun için Allah'tan kardeşinin yanına verilmesini istedi.

Konu, birçok müellif tarafından böyle takdim edilmesine rağmen işin aslını Allah bilir. Yukarıya kaydedilen haber muhtemelen İbn Abbas'ın yahudi çevrelerden duyup naklettiği «mevkûf» bir rivâyettir ve israiliyattır.⁽⁸¹⁾

(devâm edecek)

---

(80) İbn Cerir et-Taberî, Tarih, I, 2 (I/2), İst. 1965, s. 549-550, 557 (Leyden baskısı, I, 449-450).

(81) İbn Kesir, Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm, IV, 515; İbn Kesir, el-Bidâye, I, 307; Tef. Kasimî, I, 43.